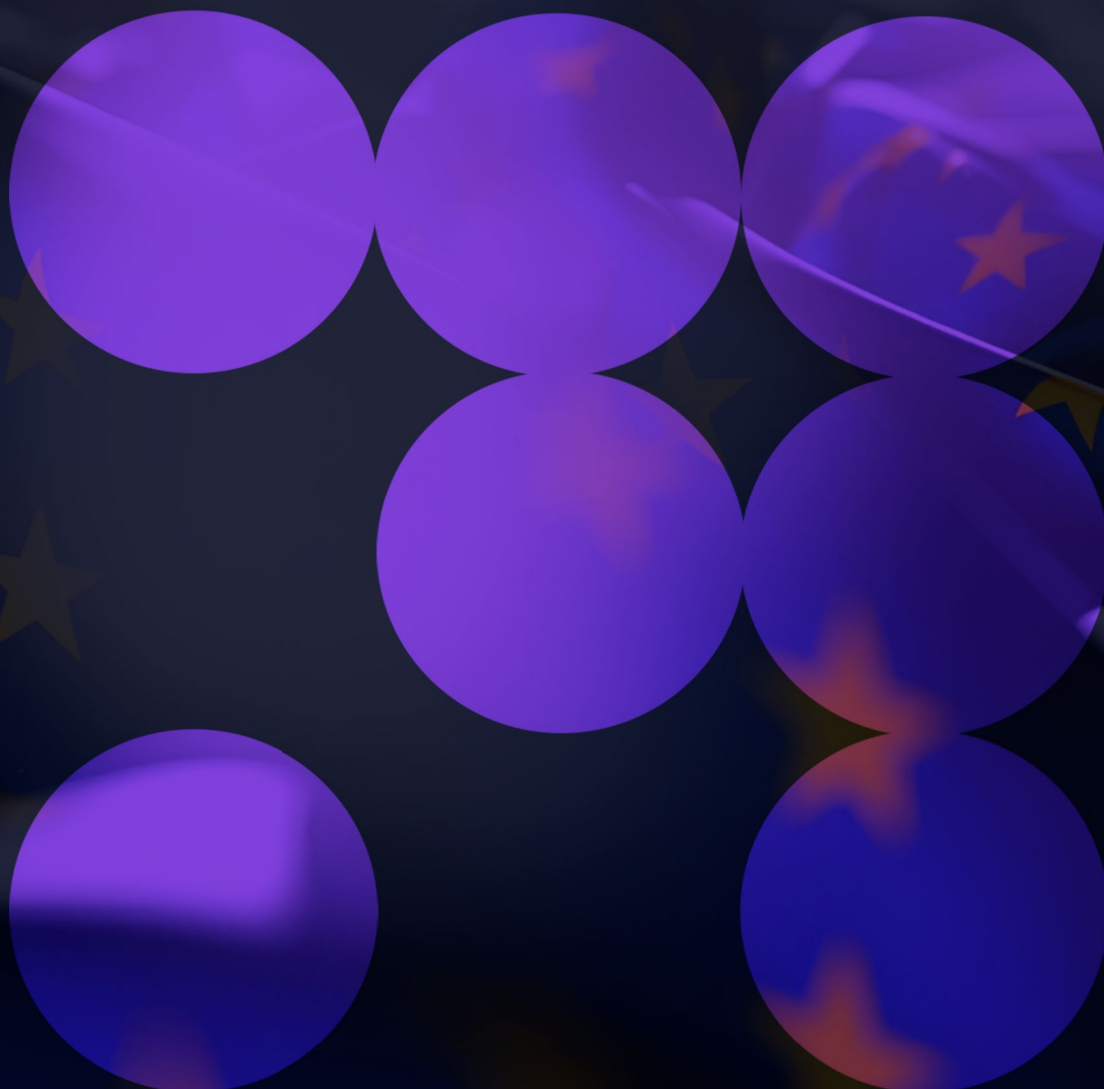

Instituti
për
politikë
evropiane.
Shkup

Reflektime mbi instrumentet e sundimit të ligjit në funksion të pranimit në BE

Reflektime mbi instrumentet e sundimit të ligjit në funksion të pranimit në BE

Botues:

Instituti për politikë evropiane - Shkup

Për botuesin:

Dr. Simonida Kacarska

Autorë:

Milena Mihajloviq

Qendra e Politikave Evropiane – CEP, Beograd

Dizajn grafik:

Relativ

Shkup, 2024

Ky dokument i shkurt është përgatitur në kuadër të projektit “Ndërtojmë urë për një të ardhme të përbashkët: Sundimi i së drejtës në drejtim të aderimit në BE”, i financuar nga Bashkimi Evropian. Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi e vetme e Institutit për politikë evropiane dhe assesi nuk mund të konsiderohet se i përfaqëson qëndrimet dhe pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

Përmbajtje:

4

I. Hyrje: Themelet në vend të parë –
sundimi i ligjit në qendër të politikës së zgjerimit të BE-së

5

II. Shoqërimi dhe mësimi midis kolegëve: Pjesëmarrja e hershme e vendeve
kandidate në mekanizmat dhe institucionet e BE-së për sundimin e ligjit

5

Progresi dhe kufizimet e Raportit të BE-së për sundimin e ligjit

7

Përfitimet e integritetit të hershëm në mekanizmat dhe institucionet e BE-së
për sundimin e ligjit

8

III. Integrimi i kushtëzimit të sundimit të ligjit në instrumentet e reja
të pranimit – Plani i ri i rritjes për Ballkanin Perëndimor

8

Sfidat e projektimit të kushtëzimit të sundimit të ligjit

9

Sfidat e zbatimit të kushtëzimit të sundimit të ligjit

10

IV. Duke u bazuar në përvojën e kaluar me shiqim drejt së ardhmes

10

I. Forcimi i mekanizmave të sundimit të ligjit

11

II. Rritja e kushtëzimit dhe mbështetjes ekonomike

I. Hyrje: Themelet në vend të parë – sundimi i ligjit në qendër të politikës së zgjerimit të BE-së

Bashkimi Evropian (BE) ka qenë prej kohësh i angazhuar për të promovuar demokracinë, të drejtat e njeriut dhe sundimin e ligjit brenda shteteve anëtare dhe në vendet candidate që kërkojnë anëtarësimin në BE. Këto vlera thelbësore janë themelore jo vetëm për kohezionin e brendshëm të BE-së, por edhe për marrëdhëniet e saj të jashtme dhe veçanërisht politikën e saj të zgjerimit, e cila përmban një qasje “themelet në vend të parë”.¹ BE-ja kohët e fundit ka hapur derën për vendet candidate për disa nga mekanizmat dhe institucionet e saj kryesore të sundimit të ligjit, të tilla si Raporti i BE-së për Sundimin e Ligjit, puna e Agjencisë së të Drejtave Themelore dhe Komitetit Ekonomik dhe Social Evropian. Në të njëjtën kohë, Plani i Ri i Rritjes për Ballkanin Perëndimor – një instrument i ri që mbështet zhvillimin socio-ekonomik dhe reformat e pranimi në BE – ka vendosur sundimin e ligjit në qendër duke përfshirë parakushte për mbështetjen e re financiare të BE-së. Këto iniciativa të fundit tregojnë përpjekjet strategjike të BE-së për të siguruar që parimet e sundimit të ligjit të respektohen gjatë integritetit të rajonit në BE.

Së bashku, këto iniciativa nxjerrin në pah qasjen e dyfishtë të BE-së për të nxitur rritjen ekonomike dhe qeverisjen demokratike në Ballkanin Perëndimor. Megjithatë, sfidat që lidhen me zbatimin e tyre nënvizojnë nevojën për përsosje dhe mbështetje të vazhdueshme për të siguruar që këto mekanizma të arrijnë ndikimin e tyre të synuar. Ky punim eksploron mundësitë dhe sfidat rreth zbatimit të këtyre instrumenteve dhe ofron rekomandime për të rritur efektivitetin e tyre në promovimin e stabilitetit, prosperitetit dhe respektimit të vlerave evropiane në rajon.²

1 Qasja “Themelet në vend të parë” në politikën e zgjerimit të BE-së i jep përparësi vendosjes së themeleve të forta në sundimin e ligjit, qeverisjen demokratike, të drejtat e njeriut dhe stabilitetin ekonomik përpara se të përparojë më tej në procesin e pranimi. Zbatimi i tij do të thotë që Klasteri 1 – Themelet është i pari i hapur dhe i fundit i mbyllur në negociatat e pranimi. Për më tepër, progresi në të gjitha grupimet e tjera kushtëzohet nga progresi i mjaftueshëm në klasterin e parë, duke e bërë atë një klaster “bllokues” në procesin e negociatave.

2 Kjo përmbledhje e politikave bazohet kryesisht në prezantimet dhe diskutimet në Forumin Europaeum 2024. Regjistrimi i konferencës është në dispozicion në: <https://www.facebook.com/EPI.Skopje/videos/1419268872121633>. Referencat në tekst jepen vetëm kur përdoren burime të tjera.

II. Shoqërimi dhe mësimi midis kolegëve: Pjesëmarrja e hershme e vendeve kandidate në mekanizmat dhe institucionet e BE-së për sundimin e ligjit

Pas viteve të avokimit intensiv nga shoqëria civile e Ballkanit Perëndimor, BE-ja ka hapur mekanizmat e saj të sundimit të ligjit për vendet kandidate. Kështu, Paketa e Zgjerimit e vitit 2023 njoftoi përfshirjen e katër vendeve kandidate – Shqipëria, Maqedonia e Veriut, Mali i Zi dhe Serbia – në Raportin e Sundimit të Ligjit, me qëllim mbështetjen e “përpjekjeve të reformave të këtyre vendeve për të arritur përparim të pakthyeshëm në demokracinë dhe sundimin e ligjit përpara pranimit”, dhe garantimin “se standardet e larta do të vazhdojnë pas pranimit”.³ Në të njëjtën kohë, masat e reja të përshpejtuara të integritetit kanë bërë të mundur që kandidatët të fillojnë të marrin pjesë në aktivitetet e institucioneve dhe agjencive të caktuara të BE-së, duke përfshirë Agjencinë për të Drejtat Themelore (FRA) dhe Komitetin Ekonomik dhe Social Evropian (KESE), tashmë gjatë procesit të pranimit në BE. Ky seksion i punimit analizon progresin e bërë deri më sot dhe vlerëson sfidat në vazhdim.

Progresi dhe kufizimet e Raportit të BE-së për sundimin e ligjit

Raporti i Sundimit të Ligjit është hartuar për të monitoruar dhe adresuar sfidat në katër fusha kryesore për sundimin e ligjit: sistemi i drejtësisë, kuadri antikorrupsion, pluralizmi dhe liria e medias dhe çështje të tjera institucionale që lidhen me kontrollet dhe balancat.⁴ Ajo ka evoluuar gjatë katër viteve të fundit, e nxitur nga përpjekjet e avokimit nga organizatat e të drejtave të njeriut dhe e mbështetur nga institucionet e BE-së. Ndërsa ka pasur përparim, ai mbetet i ngadaltë, duke nënvizuar nevojën për një kornizë të fuqishme negociuese për të adresuar në mënyrë efektive çështjet e sundimit të ligjit. Një zhvillim i rëndësishëm brenda mekanizmit ka qenë futja e rekomandimeve në Raportin e Sundimit të Ligjit, i cili synon të lehtësojë dialogun midis shoqërisë civile, akademisë dhe institucioneve të BE-së. Megjithatë, këto rekomandime shpesh nuk kanë saktësi, gjë që kufizon efektivitetin e tyre në adresimin e sfidave specifike me të cilat përballen shtetet anëtare.

3 2024 Raporti i Sundimit të Ligjit, “Situata e sundimit të ligjit në Bashkimin Evropian”, Bruksel, 24.7.2024, COM(2024) 800 përfundimtare, (2024 Rule of Law Report, “The rule of law situation in the European Union,” Brussels, 24.7.2024, COM(2024) 800 final) https://commission.europa.eu/document/download/27db4143-58b4-4b61-a021-a215940e19d0_en?filename=1_1_58120_communication_ro_l_en.pdf, f. 1.

4 Komisioni Evropian, Cikli Vjetor i Sundimit të Ligjit, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle_en

Krahasimet me mjetet e tjera parandaluese në fushën e sundimit të ligjit sugjerojnë se Raporti i Sundimit të Ligjit ka potencial, por ai duhet të mprehet për të pasur një ndikim më thelbësor. Zbatimi fillestar në disa shtete anëtare zbuloi përfshirje minimale nga shoqëria civile dhe academia, në dialogun kuptimplotë që ndodh kryesisht përmes ndërhyrjes së aktorëve të jashtëm, siç janë Komisioni Evropian dhe Agjencia e të Drejtave Themelore. Për të rritur efektivitetin e mekanizmit, nevojiten korniza dhe procese më të qarta legislative për të siguruar pjesëmarrje më të rëndësishme të publikut në forcimin e strukturave të qeverisjes në të gjithë BE-në.

Përfshirja e një shtylle të dedikuar për të drejtat themelore brenda Mekanizmit të BE-së për Sundimin e Ligjit, të propozuar nga Parlamenti Evropian,⁵ është thelbësore për adresimin e diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes ndaj pakicave. Një shtyllë e tillë do të siguronte një qasje të strukturuar për monitorimin dhe luftimin e ksenofobisë, racizmit, antisemitizmit, islamofobisë, homofobisë dhe formave të tjera të diskriminimit në të gjithë shtetet anëtare të BE-së dhe vendet candidate të përfshira. Kjo shtesë do të rriste specifikën dhe ndikimin e Raportit të Sundimit të Ligjit, duke zbutur rrezikun e normalizimit të shkeljeve të të drejtave të njeriut dhe duke përforcuar ndërlidhjen midis të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit. Kjo qasje do të përputhej gjithashtu me nenin 2 të Traktatit për Bashkimin Evropian (TBE), i cili ruan respektin për dinjitetin njerëzor, lirinë, demokracinë,

barazinë dhe të drejtat e njeriut dhe forcon angazhimin e BE-së për t'i mbështetur këto vlera në mënyrë të vazhdueshme midis shteteve anëtare dhe vendeve candidate. Megjithatë, për të arritur këtë qëllim, gjuha e këtyre raporteve duhet të jetë më e saktë dhe më pak e nxitur nga konsideratat politike.

5 Në Raportin e tij për Raportin e Komisionit për Sundimin e Ligjit të vitit 2023, Parlamenti Evropian theksoi domosdoshmërinë për të luftuar kundër të gjitha llojeve të diskriminimit, gjuhës së urrejtjes dhe krimeve që synojnë në mënyrë specifike grupet e pakicave dhe anëtarët e pakicave kombëtare, etnike, gjuhësore dhe fetare. Prandaj, Parlamenti i bëri thirrje Komisionit "të përfshijë një shtyllë të re specifike për këtë në raportin e ardhshëm, duke hartuar të gjitha format e ksenofobisë, racizmit, antisemitizmit, islamofobisë, anti-gjipsizmit, fobisë ndaj LGBTIQ, gjuhës së urrejtjes dhe diskriminimit në të gjitha Shtetet Anëtare." Raporti është në dispozicion në: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2024-0025_EN.html.

Përfitimet e integritimit të hershëm në mekanizmat dhe institucionet e BE-së për sundimin e ligjit

Integrimi në mekanizmat dhe institucionet e BE-së në fushën e sundimit të ligjit gjatë procesit të pranimit paraqet mundësi dhe përfitime të shumta për vendet kandidate. Më e rëndësishmja, Komisioni Evropian ka përfshirë katër vende kandidate në Raportin e Sundimit të Ligjit të vitit 2024 – Shqipëria, Maqedonia e Veriut, Mali i Zi dhe Serbia – bazuar në nivelin e tyre të arritur të gatishmërisë në kapitujt e sundimit të ligjit. Kjo iniciativë e Komisionit shihet si një hap thelbësor drejt përmirësimit të mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe forcimit të sundimit të ligjit në shtetet e ardhshme anëtare të BE-së. Vendet kandidate të përfshira do të përfitojnë nga procesi i të mësuarit në raportimin sipas standardeve të vendosura ndaj shteteve anëtare të BE-së, si dhe nga krahasimi me kolegët e BE-së, në vend se vetëm me kandidatët e tjerë. Për më tepër, vlera e saj shihet edhe në nxitjen e një komuniteti të parimeve të përbashkëta demokratike dhe standardeve ligjore midis shteteve anëtare dhe vendeve kandidate.

Për më tepër, përfshirja e vendeve kandidate, veçanërisht nga Ballkani Perëndimor, në aktivitetet e Agjencisë së të Drejtave Themelore (FRA) gjithashtu ka përfitime të shumta. Së pari, raportet e FRA-së ofrojnë një mekanizëm të strukturuar për monitorimin e standardeve të sundimit të ligjit dhe identifikimin e mangësive. Pjesëmarrja në punën e Agjencisë lehtëson mësimin dhe bashkëpunimin midis vendeve kandidate dhe shteteve anëtare të BE-së. Një proces i tillë i ekspozon vendet kandidate ndaj praktikave më të mira në monitorimin dhe raportimin e të drejtave të njeriut, duke i ndihmuar ato të përafrojnë kornizat e tyre ligjore me standardet e BE-së. Ky shkëmbim njohurish nxit një angazhim të përbashkët ndaj vlerave demokratike dhe parimeve të sundimit të ligjit. Për më tepër, raportet e detajuara të FRA-së do të mundësojnë zbulimin e hershëm të regresit të sundimit të ligjit dhe shkëlqeve të të drejtave të njeriut në vendet kandidate të asociuara. Duke identifikuar dhe adresuar në mënyrë proaktive

këto çështje, BE-ja mund të parandalojë forcimin e tyre dhe të sigurojë që vendet kandidate të përmbushin në mënyrë efektive kriteret e pranimit. Së fundi, angazhimi i organizatave ndërkombëtare dhe aktorëve të jashtëm ka potencial për të fuqizuar shoqërinë civile në vendet kandidate për t'u angazhuar në mënyrë aktive në reformat e sundimit të ligjit duke forcuar kapacitetin e tyre për të avokuar për të drejtat e njeriut dhe për të marrë pjesë në mënyrë domethënëse në proceset e vendim-marrjes. Ky fuqizim është thelbësor për të promovuar transparencën, llogaridhënien dhe gjithëpërfshirjen në qeverisje.

Së fundi, iniciativa e KESE-së për të përfshirë organizatat e shoqërisë civile nga vendet kandidate në punën e saj jep gjithashtu rëndësi për përmirësimin e sundimit të ligjit në ato vende. KESE synon të inkurajojë dialogun, mirëkuptimin e ndërsjellë dhe bashkëpunimin midis aktorëve të shoqërisë civile nga vendet kandidate dhe institucionet e BE-së në Bruksel. Përfaqësuesit e shoqërisë civile nga vendet kandidate mund të krijojnë komunikim të drejtpërdrejtë me anëtarët e Parlamentit Evropian, KE-së dhe organeve të tjera të BE-së përmes aktiviteteve të KESE-së. Duke marrë pjesë në mënyrë aktive në debatet e KESE-së, dëgjesat publike dhe proceset e krijimit të mendimeve, anëtarët e shoqërisë civile fitojnë përvojë të konsiderueshme në mekanizmat vendim-marrës të BE-së. Një pjesëmarrje e tillë e shoqërisë civile përmirëson kapacitetin e saj për të kuptuar dhe ndikuar në politikat e BE-së dhe përgatit përfaqësuesit e saj për rolet e ardhshme në procesin e pranimit të vendeve të tyre. Duke marrë parasysh rolin themelor që luan shoqëria civile në dialogun e BE-së për sundimin e ligjit, integrimi i OSHC-ve të kandidatëve në rrjete më të gjera evropiane u lejon të përafrojnë përpjekjet e tyre të avokimit me standardet dhe praktikat evropiane, duke forcuar pozicionin e tyre në promovimin e reformave të nevojshme për pranimin në BE. Ky sistem është thelbësor për lehtësimin e shkëmbimit të njohurive, nxitjen e partneriteteve dhe ndërtimin e besimit midis aktorëve të ndryshëm të përfshirë në procesin e pranimit.

III. Integrimi i kushtëzimit të sundimit të ligjit në instrumentet e reja të pranimi – Plani i ri i rritjes për Ballkanin Perëndimor

Plani i Ri i Rritjes për Ballkanin Perëndimor synon të nxisë zhvillimin ekonomik dhe reformat institucionale në rajon. Në qendër të saj është Mekanizmi i Reformës dhe Rritjes, një mekanizëm i ri financimi i bazuar në performancë, i cili lidh mbështetjen financiare me përmbushjen e kriterëve specifike të qeverisjes dhe veprimeve të reformës.⁶ Komponenti kryesor i tij është mekanizmi i kushtëzimit i lidhur me sundimin e ligjit, i cili kërkon të sigurojë që mbështetja financiare të varet nga përparimi në ruajtjen e parimeve demokratike, të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit. Megjithatë, hartimi dhe zbatimi i këtij kushtëzimi paraqesin sfida të rëndësishme që mund të dëmtojnë efektivitetin e Planit.

Sfidat e projektimit të kushtëzimit të sundimit të ligjit

Kushtëzimi i sundimit të ligjit i përfshirë në Planin e Ri të Rritjes është krijuar për të stimuluar reformat duke lidhur qasjen në fondet e BE-së me përmbushjen e kriterëve specifike të qeverisjes. Megjithatë, efektiviteti i kësaj qasjeje varet nga qartësia, ambicia dhe zbatueshmëria e kushteve të përcaktuara. Një nga sfidat kryesore të projektimit është **mungesa e saktësisë në përcaktimin e kushteve** që vendet e Ballkanit Perëndimor duhet të përmbushin për të siguruar fonde. Gjykata Evropiane e Audituesve ka vërejtur se procedurat për mbajtjen në burim të fondeve në rast të mospërputhjes nuk janë mjaft të detajuara, duke lënë hapësirë për paqartësi në zbatimin e tyre. Kjo paqartësi mund t'i lejojë vendet të hartojnë Axbenda Reformash që nuk janë mjaft ambicioze për të nxitur ndryshime thelbësore, duke dobësuar kështu ndikimin e përgjithshëm të kushtëzimit.

Një çështje tjetër e projektimit është **fushëveprimi i kufizuar i vetë kushtëzimit**. Ndërsa plani thekson rëndësinë e ruajtjes së sundimit të ligjit, ai nuk trajton mjaftueshëm dobësitë më të gjera institucionale që mund të pengojnë zbatimin efektiv të reformave. Fokusi i planit në pajtueshmërinë procedurale, në vend të rezultateve thelbësore të reformave, rrezikon të krijojë një situatë ku vendet përmbushin kërkesat

6 EUR-Lex, Rregullorja (BE) 2024/1449 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e 14 majit 2024 për krijimin e Lehtësisë së Reformës dhe Rritjes për Ballkanin Perëndimor, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401449

formale pa arritur përparim domethënës në fusha të tilla si pavarësia gjyqësore, liria e medias dhe mbrojtja e të drejtave themelore.

Për më tepër, kuadri i kushtëzimit mbështetet shumë në supozimin **se pajtueshmëria me standardet e BE-së do të çojë në përfitime ekonomike automatike**. Megjithatë, marrëdhënia midis reformave institucionale dhe rritjes ekonomike është komplekse dhe dydrejtimëshe. Edhe nëse vendet e Ballkanit Perëndimor përmirësojnë kornizat e tyre institucionale, fitimet ekonomike mund të mos pasojnë menjëherë, veçanërisht në mungesë të masave të fuqishme të mbështetjes ekonomike. Kjo shkëputje midis progresit institucional dhe ekonomik sfidon efektivitetin e kushtëzimit si një mjet për nxitjen e zhvillimit gjithëpërfshirës në rajon.

Sfidat e zbatimit të kushtëzimit të sundimit të ligjit

Zbatimi i kushtëzimit të sundimit të ligjit brenda Instrumentit të Reformës dhe Rritjes përballet me disa pengesa të rëndësishme. Një nga më të ngutshmet është kapaciteti i dobët administrativ **në shumë vende të Ballkanit Perëndimor**. Edhe nëse kushtet për financim janë të përcaktuara qartë, aftësia e këtyre vendeve për t'i përmbushur ato varret nga kapaciteti i tyre institucional për të zbatuar dhe mbështetur reformat. Strukturat historikisht të dobëta të qeverisjes dhe burimet e kufizuara të rajonit përbëjnë një rrezik thelbësor për suksesin afatgjatë të kornizës së kushtëzimit.

Një sfidë tjetër e **zbatimit është potenciali zbatimi i paqëndrueshëm i kushtëzimit në vende dhe kontekste të ndryshme**. Efektiviteti i kushtëzimit të sundimit të ligjit dëmtohet kur BE e zbaton atë në mënyrë të pabarabartë, qoftë për shkak të konsideratave politike ose ndryshimeve në mënyrën se si interpretohen dhe zbatohen kushtet. Hulumtimet e mëparshme në lidhje me nënfushën "Funksionimi i Institucioneve

Demokratike" zbuluan se edhe vlerësimet vjetore të Komisionit nuk kanë konsistencë midis vendeve të ndryshme kandidate.⁷ Mospërputhje të tilla mund të çojnë në perceptime të padrejtësisë dhe të zvogëlojnë nxitjen e vendeve për t'u angazhuar në reforma kuptimplota. Për më tepër, natyra politike e procesit të zgjerimit do të thotë që vendimet nëse do të zbatohen kushtëzimin mund të ndikohen nga konsiderata më të gjera gjeopolitike, sesa rreptësisht nga respektimi i parimeve të sundimit të ligjit.

Përfshirja e shoqërisë civile në zbatimin e kushtëzimit është gjithashtu kritike, por mbetet e pazhvilluar. Ndërsa rregullorja përcakton që Agjendat e Reformës duhet të zhvillohen në konsultim me shoqërinë civile, praktika aktuale ndryshon shumë në të gjithë rajonin. Në disa raste, qeveritë nuk kanë përfshirë në mënyrë adekuate shoqërinë civile në hartimin e agjendave të reformave, duke kufizuar aftësinë e tyre për t'i mbajtur qeveritë përgjegjëse dhe për të kontribuar në procesin e reformave. Testi tjetër i madh si për Komisionin Evropian ashtu edhe për qeveritë e Ballkanit Perëndimor do të vijë me krijimin e komiteteve kombëtare të monitorimit të cilat do të ndjekin zbatimin e Agjendave të Reformës të cilat pritet të përfshijnë përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile. Pa pjesëmarrje kuptimplotë të shoqërisë civile, mekanizmi i kushtëzimit rrezikon të bëhet një ushtrim nga lart-poshtë që nuk ka kontrollet dhe ekuilibrat e nevojshëm për të siguruar efektivitetin e tij.

⁷ Strahinja Subotic dhe Milos Pavković, "Identifikimi i mospërputhjeve në raportet vjetore të Komisionit Evropian 2022 për BP6", Qendra e Politikave Evropiane – CEP, Beograd, shtator 2023, ("Identifying Inconsistencies in the 2022 European Commission's Annual Reports for WB6", European Policy Centre – CEP, Belgrade, <https://cep.org.rs/en/publications/identifying-deficiencies-in-the-2022-european-commission-s-annual-reports-for-wb6/>).

IV. Duke u bazuar në përvojën e kaluar me shiqim drejt së ardhmes

Angazhimi i BE-së me Ballkanin Perëndimor përmes iniciativave të tilla si integrimi në mekanizmat e tij të sundimit të ligjit dhe prezantimi i Planit të Ri të Rritjes pasqyron angazhimin e tij për të nxitur stabilitetin, qeverisjen demokratike dhe zhvillimin ekonomik në rajon. Megjithatë, efektiviteti i këtyre iniciativave varet nga aftësia e BE-së për të mësuar nga përvojat e kaluara dhe për t'i përshtatur strategjitë e saj me sfidat e reja. Për të rritur ndikimin e këtyre përpjekjeve, është thelbësore të zbatohen rekomandimet e mëposhtme, të grupuara në dy kategori kryesore:

I. Forcimi i mekanizmave të sundimit të ligjit

- Për të rritur efektivitetin e Mekanizmit për Sundimin e Ligjit, institucionet e BE-së, shtetet anëtare dhe vendet candidate duhet të sigurojnë komunikim të vazhdueshëm dhe të strukturuar, duke theksuar rëndësinë e dialogut të vazhdueshëm.
- Komisioni duhet të adresojë paqartësinë dhe fushën e gjerë të rekomandimeve në Raportet e Sundimit të Ligjit duke i bërë ato më të sakta dhe të zbatueshme, duke siguruar që ato të jenë të zbatueshme si për shtetet anëtare ashtu edhe për vendet candidate.
- Për të forcuar Raportet e Sundimit të Ligjit, Komisioni duhet të përfshijë një shtyllë specifike mbi të drejtat themelore, duke u fokusuar në çështje të tilla si mosdiskriminimi, barazia, gjuha e urrejtjes, racizmi dhe intoleranca, duke theksuar gjithashtu ndërlidhjen e këtyre të drejtave me shtyllat e tjera si pavarësia gjyqësore dhe masat anti-korrupsion.
- Komisioni duhet të kryejë një vlerësim të plotë të zbatimit të mekanizmit të Sundimit të Ligjit në vendet candidate, duke u mbështetur në mësimet e nxjerra nga zbatimi i tij në shtetet anëtare të BE-së, për të ndihmuar në rritjen e efektivitetit të tij.
- Organizatat e shoqërisë civile duhet të avokojnë për rritjen e burimeve dhe përpjekjet për ndërtimin e kapaciteteve nga Komisioni Evropian, veçanërisht në mbështetjen e zbatimit dhe monitorimit kombëtar të raporteve të Sundimit të Ligjit.
- Shtetet anëtare dhe institucionet e BE-së duhet të punojnë së bashku për të rritur rolin e Komisionit Evropian në monitorimin e respektimit të standardeve të të drejtave themelore, duke siguruar mbikëqyrje të qëndrueshme dhe rigorozë në të gjitha shtetet anëtare dhe vendet candidate.
- Vendet candidate duhet të shfrytëzojnë pjesëmarrjen në Agjencinë e të Drejtave Themelore si një mundësi për të ndërtuar kapacitetet e institucioneve shtetërore dhe për të ndihmuar në përafrimin e praktikave kombëtare të të drejtave të njeriut me standardet e BE-së në mbështetje të procesit të pranimit.
- Forcimi i angazhimit të shoqërisë civile në Mekanizmin e Sundimit të Ligjit është thelbësor, duke siguruar pjesëmarrjen e tyre aktive në dialogje dhe diskutime të politikave dhe duke ofruar asistencë teknike për të përmirësuar kapacitetin e tyre për t'u angazhuar në mënyrë efektive me institucionet e BE-së. Komisioni dhe shtetet anëtare të BE-së duhet ta mbështesin një angazhim të tillë.
- Komisioni duhet të mbështesë nismat lokale që fuqizojnë qytetarët të marrin pjesë aktive në procesin e reformës si një mjet thelbësor për të siguruar që këto reforma të adresojnë nevojat reale të qytetarëve dhe jo vetëm kërkesat e BE-së. Kjo duhet të theksohet si përparësi në dialogun me vendet candidate dhe shtetet anëtare.
- Komisioni duhet të inkurajojë dhe mbështesë organizatat e shoqërisë civile në vendet candidate për t'u bërë anëtare të asociuara ose vëzhguese të platformave evropiane si Forumi Evropian i Shoqërisë Civile në mënyrë që të promovojë integrim dhe bashkëpunim më të thellë.

- Duke u mbështetur në përvojën e fundit të Komitetit Ekonomik dhe Social Evropian (EESC), Komisioni dhe institucionet e tjera të BE-së duhet të mbështesin më tej organizatat e shoqërisë civile nga vendet kandidatë për të kontribuar në formulimin e politikave të BE-së duke mundësuar pjesëmarrjen e tyre në aktivitete të ndryshme në nivel të BE-së.
- Së fundi, është e rëndësishme të sigurohet që perspektivat e shoqërisë civile të integrohen në vlerësimet dhe vlerësimet e BE-së – ato të Komisionit Evropian, FRA-së dhe institucioneve dhe agjencive të tjera përkatëse, duke përmirësuar kështu monitorimin, mekanizmat e llogaridhënies dhe efektivitetin e përgjithshëm të iniciativave të BE-së në Ballkanin Perëndimor.

II. Rritja e kushtëzimit dhe mbështetjes ekonomike

- Vendet e Ballkanit Perëndimor duhet t'i përmbahen mekanizmave efektivë demokratikë, duke përfshirë sistemin parlamentar shumëpartiak dhe sundimin e ligjit, si dhe respektimin e detyrimeve për të drejtat e njeriut, duke përfshirë të drejtat e personave që u përkasin pakicave, të gjitha në mënyrë që të jenë në gjendje të kenë qasje në fondet e siguruar nga Mekanizmi i Reformës dhe Rritjes.
- Vendet e Ballkanit Perëndimor (si kandidatë ashtu edhe kandidatë potencialë) duhet të marrin në konsideratë iniciimin e një veprimi të përbashkët ose një koalicioni të mundshëm me shtetet anëtare të BE-së, për të adresuar nevojën për të rritur fondet e parashikuara për reforma dhe zhvillim ekonomik, në mënyrë që të rriten aksionet për dështimin e mundshëm për të zbatuar reformat e përcaktuara dhe për të përmirësuar efektivitetin e kushtëzimit të sundimit të ligjit sipas Instrumentit të Reformës dhe Rritjes.
- Qeveritë e Ballkanit Perëndimor duhet të kryejnë konsultime të detyrueshme me organizatat e shoqërisë civile, parlamentet kombëtare dhe aktorë të tjerë relevantë në procesin e përgatitjes së Axhendave të tyre të Reformës në kuadër të Instrumentit të Reformës dhe Rritjes. Në fazën e zbatimit, do të jetë me rëndësi të madhe të mundësohet

pjesëmarrja e OSHC-ve në komitetet kombëtare të monitorimit. Pjesëmarrja e tyre kuptimplotë do të varet nga transparenca e të gjitha dokumenteve përkatëse të krijuara në procesin e zbatimit.

- Komisioni Evropian duhet të sigurojë një metodologji transparente për të vlerësuar nëse janë përmbushur parakushtet për mbështetjen e Bashkimit në kuadër të Instrumentit të Reformës dhe Rritjes. Gjithashtu duhet të sqarojë procedurën e mbajtjes në burim të fondeve nga Instrumenti, në rast të shkeljes së kushteve nga një shtet përfitues.

Rruga drejt integritetit në BE për Ballkanin Perëndimor është një udhëtim kompleks dhe shumëplanësh që kërkon një ekuilibër të kujdesshëm të stimuljeve, mbikëqyrjes dhe mbështetjes. Duke mësuar nga përvojat e kaluara dhe duke zbatuar këto rekomandime, BE-ja mund të forcojë qasjen e saj, duke siguruar që iniciativat e saj jo vetëm të promovojnë stabilitetin dhe prosperitetin në rajon, por edhe të mbështesin vlerat themelore që janë në zemër të projektit evropian. Suksesi i këtyre përpjekjeve në fund të fundit do të varet nga aftësia e BE-së për të qëndruar e palëkundur në angazhimin e saj ndaj rajonit duke ndërmarrë hapa të vendosur për të mbrojtur dhe mbështetur sundimin e ligjit në radhët e veta.

